

stana dominikank se ni imenovala *prednica* (ime za predstojnico redovne hiše), ampak *priorica* ...

Največja pomanjkljivost knjige je predroben tisk glavnega besedila, ki je zaradi tega težko berljivo. Verjetno mu je botrovala prostorska stiska za objavo tako obsežnega dela. Prav tako bi pričakovali v prilogi neke vrste »rodovnik župnij«, iz katerega bi bil razviden potek delitve pražupnij, ki je sicer v besedilu nakazan v obliki majhnih zemljevidov. Pomanjkljivostim bi se dalo izogniti, če bi avtor delo predložil v recenzijo.

Znanstveno zasnovano delo dokončno razbija napačne interpretacije o času nastanka posameznih župnij, ki so v preteklosti služile za praznovanje »lažnih« obletnic, ki niso utemeljene na zgodovinskih dejstvih. Tak primer je bil npr. lansko leto v Fari pri Kočevju. Prav zaradi tega knjigo priporočam v branje zlasti župnikom in ostalim župnijskim sodelavcem pri pripravi raznih »obletnic«. Delo namreč podaja jasne časovne, zemljepisne in posestniške okvire nastanka posameznih župnij. Mimo njega ne bo mogel noben resen zgodovinar, ki se bo ukvarjal s krajevno in župnijsko zgodovino.

Avtorju gre za opravljeno delo zares prisrčna zahvala, saj bo nedvomno imelo trajno vrednost v našem zgodovinoopisju.

Matjaž Ambrožič

Miha Preinfalk: Plemiške rodbine na Slovenskem. 18. stoletje. 1. del. Od Andriolija do Zorna. Ljubljana: Viharnik, 2013, 285 strani.

Prva knjiga o plemstvu v 18. stoletju in že tretja iz zbirke razkriva plemenitene rodbine, ki so na tak ali drugačen način zaznamovale Kranjsko ali druge dežele monarhije. Avtor ostaja zvest osnovnemu konceptu zbirke, v kateri osnovne podatke o posameznih članih družine dopolni z rodovnikom; predstavitev posameznih rodbin pa dopolnjuje z drugim gradivom (zlasti slikovnim), ki je pogosto v privatni lasti. Za razliko od plemstva 19. stoletja, ki so začele zbirke plemiških rodbin, je 20 rodbin v knjigi predstavljenih zelo neenakovredno: veliko več se namreč lahko pove o tistih, ki so izkoristile svoje plemenite korenine in soustvarjale zgodovino okolja, v katerem so živele. Nekatere pa so zelo hitro izumrle in zato je njihova predstavitev sorazmerno krajša. Tako že kazalo bralca ob prvem srečanju s predstavljeno tematiko opozori na različnost upravljanja z družinskimi/rodbinskim simbolnim kapitalom. Ker je med plemenitenimi predstavniki rodbin precej uradnikov in vojakov, ki so se tudi zaradi svojega poklicne-

ga življenja pozneje poročali, ni nepričakovano, da je katera od rodbin prej izumrla. Prav tako pa v duhu patriotizma poznega 18. stoletja ni nenavadno, da se je kateri od predstavljenih plemenitencev poročil tudi trikrat in ustvaril številčno družino. Zaradi načina pridobivanja plemiških nazivov v porajajoči se uradniški monarhiji 18. stoletja ni nenavadno, da je pri nekaterih rodbinah plemenitenje doseglo več bratov, vsakega zaradi lastne poklicne poti. Mnoge utemeljitve plemiških naslovov se berejo kot politični program monarhije v 18. stoletju. Lovrenc Krizant Vest predstavlja prototip socialne mobilnosti 18. stoletja: sin lekarnarja je pri 32-ih letih kot zdravnik dobil pomembno upravno funkcijo v sferi urejanja javne zdravstvene »policije«, aktivno je sodeloval v izobraževanju medicinskega osebja v okviru mediko-kirurške šole, organiziral je cepljenja proti črnim kozam in se ukvarjal z izsuševanjem močvirij v okolici Celovca, skratka bil je zgleden predstavnik novega uradništva monarhije.

Četudi so v knjigi predstavljene nekatere družine, ki so bile v centru intelektualnega in gospodarskega življenja dežele, kot so bili Zoisi, ali so bile zaradi svojih intelektualnih dosežkov posameznikov znane daleč zunaj meja dežele, iz katere so prihajale, kot je bila družina Jurija Vege, je vendarle večina predstavnikov pridobila plemenitenje zaradi dolgotrajnih uspešnih uradniških in fiskalnih služb ali pa zaradi uspešne gospodarske dejavnosti. Enega od poštnih mojstrov med plemiči srečamo ob predstavitvi rodbine Schildenfeld. Še bolj kot on pa se je za polnopravno članstvo v sicer politično šibkih deželnih stanovih leta 1791 prizadeval ostareli Gregor Födransperg, očiten primer družbenega vzpona od prevoznika in vinskega trgovca do poštnega mojstra, kupca številnih zastavljenih posesti in celo manjših zemljiških gospodstev ter zakupnika več mitnic. Tudi sin Janeza Matije Schildenfelda je kot poštni mojster tej nesporno dobičkonosni dejavnosti dodal še eno: mitničarsko. Podoben urad si je pridobil tudi drugi sin, ki pa naj bi umrl še pred svojim očetom; njegova družina pa naj bi bila precej revna.

Življenjske perspektive Schildenfeldov in Födransperov tako kot zgodbe nekaterih drugih rodbin odpirajo tudi vprašanje o dometu simboličnega kapitala, ki ga lahko v 18. stoletju patriotsko številčni družini ponudi podelitev plemiškega naziva.

Knjiga zagotovo prinaša leksikografske podatke, h katerim se raziskovalci ponavadi vračamo, ko se ukvarjamo z določenim posameznikom in to ne samo v maniri leksikografije 19. stoletja, ampak tudi v duhu iskanja kontekstov mikrozdgodovine 20. stoletja. Za razliko od geselskih člankov 19. stoletja bomo v njih našli zanimive osebne zgodbe, ki so tako del prečiščenega rodbinskega spomina kot tistih iz galerije črnih. Vstopili bomo tako v politično ideologijo in mentalitetni svet plemstva (in tistih, ki so si to želeli postati) 18. stoletja in nato z njihovimi potomci

še v kulturni milje 19. stoletja. Takšna je tudi zgodba družine Jabornegg pl. Altenfels, ki proti sredi 19. stoletja tako kot mnogi drugi v prej jeklarski meki Tržiču obupajo nad to gospodarsko branžo. Predstavniki iste družine pustijo pečat v drugih okoljih, med njimi celjski župan Henrik Jabornegg pl. Altenfels, ki je v Celju uredil vse, kar je sodilo k moderni infrastrukturi mesta ob koncu 19. stoletja. Njegovo županovanje je bilo sicer začinjeno z mednacionalnimi boji, ki so pustili tudi pečat v zgodovinskem spominu na njegovo osebnost. Družina škofjeloških Jenkensheimov je imela slaboumnega sina Antona, ki ga je pred družbeno zaznamovanostjo in stigmo skrila med duhovnike. Govorilo se je, da »je ljudem rad pripovedoval številke, ki so jih stavili na loterijo«. Pripomniti je seveda potrebno, da je bil kot član plemiške družine pri svojem delovanju privilegiran, kajti če bi to počel nekdo, ki bi pripadal manj vplivnemu družbenemu stanu, bi proti njemu leta 1788, ko je bil opravljen ta zapis, zagotovo uvedli policijski postopek.

Več novih plemenitencev v 18. stoletju doseže plemiški stan zaradi zaslug v gospodarstvu, ki so tudi učinek »hlastanja« po novih tehnoloških dosežkih, ki jih idejno spodbujajo razsvetljenstvo in teoretične usmeritve, ki iz njega izhajajo. Ljubljanski tovarnar Desselbrunner se je hvalil, da je uspel rešiti »skoraj propadlo tovarno sukna in v njej zaposliti 1000 ljudi«, Janezu Juriju Jelovšku pa se med zasluge v pri-

poročilno pismo zapiše, da se je izkazal predvsem pri propagiranju uporabe vinskega kamna. Njegovo gospodarsko odličnost je potrjevala tudi okoliščina, da se proti njemu ni upiral noben podložnik, z eno samo izjemo, leta 1790. Družina je tudi pozneje zaznamovala določena lokalna okolja, se odlikovala kot spretna v poročnih strategijah in sposobnih vdovah (kot je bila podjetna Antonija Hutter), med potomci najdemo župane in donatorje (t. i. dobrotnike).

Med utemeljtvami zaslug posameznikov za javno dobro, enega najvišjih političnih idealov 18. stoletja predstavlja družina Janeza Jakoba Jenka, ki je tako kot nekaj drugih škofjeloških družin bogatela s trgovino s platnom. V prošnji je izpostavljala patriotizem Janeza Jakoba, saj je med nasledstveno vojno monarhiji podaril 2200 goldinarjev. Njegova gospodarska dejavnost mu je omogočala, kot je verjetno zapisal v svojo prošnjo, da lahko družina živi samo od njegovih prihodkov in zlasti, da lahko živi plemiškemu stanu primerno.

Kako pomembna je bila razsvetljenska miselnost, kaže tudi plemenitenje rodbine Premrou. Kot (so)lastnik gospostva Vipava je svojo prošnjo za plemenitenje utemeljeval na dejstvu, da naj bi s svojim zgledom spodbudil okoliške podložnike k pridnosti in delavnosti. Med zveste uradnike, ki so bili nagrajeni za svoje delo pri miritvi uporov, sodi vplivni pravnik in za kratek čas tudi župan Ljubljane, prej pa sin fužinarja iz Kroke Jožef Potočnik, ki je plemstvo dobil zaradi pomiritve upornih kmetov v Vorarlbergu leta 1790.

Odlika monografije je tudi v tem, da popravlja nekatere genealogije, med drugim tudi rodbino notranjskih Schildenfeldov, za katero se je dokazalo, da jo je v 18. stoletju nadaljeval poštni mojster v Lazah, ki pa je sicer živel v Logatcu, potomci pa so se zlasti uveljavili v vojaških službah. Skozi prebiranja usod posameznih članov družin se večkrat pokaže, kako pozabljiv (recimo pri pridobitvi doktorskega naziva Janeza Krstnika Prešerna) in načrtno ustvarjen je bil družinski spomin. Avtor zato vrzeli večkrat zapolni z informacijami, ki jih pridobi zlasti iz časopisja (za 19. stoletje) in nekaterih oporok. Ena od odlik serije ostaja dejstvo, da so številni drobci družinskih spominov prvič odstrti šele v pričujoči knjigi. Predstavitve rodbin pa hkrati omogočajo formiranje številnih vprašanj, ki segajo vse od vprašanja družinskih strategij novega plemstva do medosebnih odnosov in položaja ženske v družinah z meščansko in plemiško izkušnjo. Vsaj za slednje se zdi, da stopijo njihove zgodbe v ospredje zgolj ob medlih ali umrlih moških predstavnikih – kot zgodba Antonije Hutter. Večkrat se življenjske usode oziroma aktivnosti ženskih predstavnic rodbin omenja zgolj, če je njihovo življenje deviantno: tako kot življenje pobegle hčere Jožefa Födnersperga Viljemine, pobegle žene in igralka Ludvika Jelovška, ki naj bi kot igralka živela »po cirkusih«, hči pa naj bi pela v londonskem Convent Gradnu. V nasprotju s kodi

patriarhalne družine pa je bila tolerirana patriotska drža žene Danijela Jabornega Ksaverije, roj. Pezdirc, ki je pobegnila od moža, ki so ga obsodili političnega izdajstva. Eno redkih gospodarsko aktivnih žensk 19. stoletja je predstavljala žena Ferdinanda Jelovška Marija (roj. Martinčič), uspešna »sobodajalka« na Bledu.

Dragica Čec

Zbornik soboškega muzeja 20–21 (ur. Franc Kuzmič). Murska Sobota: Pomurski muzej, 2013, 295 strani.

V sklopu mednarodnega dneva muzejev, ki se beleži 18. maja, je v soboškem gradu urednik zbornika mag. Franc Kuzmič predstavil novo dvojno številko *Zbornika soboškega muzeja 20–21*. Ponuja različne teme, tokrat bolj zgodovinsko naravnane, ki so povezane s Pomurjem oziroma na kakršenkoli način prikazujejo to regijo in v njej živeče ljudi. Zbornik ponuja 9 razprav in člankov, sledijo 3 gradiva, nato 10 poročil in ocen ter na koncu še bibliografija, ki zaokrožuje vsebino zbornika.

Najprej nam Kristina Šiplič predstavi plemiške družine in posameznike na ozemlju župnije Tišina v 18. stoletju. Plemiče oziroma družine, ki so živeli ali se le občasno pojavili na ozemlju omenjene župnije na katerem od zakramentalnih obredov, je ugotovljala s pomočjo matičnih knjig in jih tudi tabelarno predstavila. Po pregledu vseh treh matičnih knjig je našla 108 oseb plemiškega stanu, a kot pravi, so nekateri z manjšim posestvom in hišo konkretno živeli v župniji, medtem ko so drugi stalno živeli zunaj območja župnije, so pa imeli v župniji v lasti kmetijo ali dve in so v matičnih knjigah zapisani kot botri ali priče. Prav tako ne gre izključiti možnosti, da je bil komu pripisan npr. naziv *dominus*, ki ni imel nižjega plemiškega statusa, a je v lokalnem okolju užival določen ugled.

Na *Arhitekturni prostor med realnostjo in religijo: Judovska sinagoga v Murski Soboti* se je osredotočila Andreja Benko. Najprej izpostavi tipično arhitekturno pokrajino, ki v povezavi s preteklostjo blede in postaja mešanica različnih arhitekturnih in kulturnih slogov, potem poda zgodovinsko ozadje, nakar se sprehodi še po zgodovini judovskega templja kot sakralnega objekta s posebno veljavo. Čeprav je bila judovska sinagoga v Murski Soboti leta 1954 porušena, avtorica s pomočjo arhivskih virov jasno in nazorno prikaže zunanjo in notranjo podobo sinagoge. Kot ugotavlja, je bila soboška sinagoga tudi bogato dekorirana, tako v notranjosti kot zunanosti, kar je bilo sicer skladno z rabinsko in ortodoksno tradicijo.

V vizitacijo v župniji Apače leta 1822 pa se je poglobil Dušan Ščap. Na osnovi tega uradnega ka-

noničnega obiska, ki je shranjen v Pokrajinskem arhivu Maribor, predstavi cerkev, župnijsko skupnost, cerkvena predstojnika, vaškega šolskega nadzornika, babico, župnika, kaplana in šolskega upravitelja. Poleg tega pa omeni tudi druge dokumente, shranjene v drugih arhivih, ki so pomembni za župnijo v Apačah, s čimer poda smernice za nadaljnje raziskave, ki bi bile zanimive in pomembne za zgodovinsko preučevanje in raziskovanje tedanjega življenja na območju župnije Apače.

Maja Hekl se je posvetila Evangeličanskim cerkvenim občinam v Prekmurju in publikacijam med obema svetovnima vojnama. Po prvi svetovni vojni, ko je Prekmurje postalo del Kraljevine SHS, se je za prekmurske evangeličane, ki so predstavljali le majhen otoček znotraj večinsko katoliškega območja, končno le pojavila potreba po novi cerkvenoupravni ureditvi. V medvojnem obdobju se je tako zvrstilo kar nekaj pomembnih in pozitivnih dogodkov, kot na primer ustanovitev samostojnega prekmurskega evangeličanskega seniorata, ki so zaznamovali Evangeličansko cerkev v Sloveniji. Po predstavitvi vseh enajstih prekmurskih cerkvenih občin se avtorica dotakne še mesečnega časopisa *Düševni list* in publikacije *Evangeličanski kalendari*, ki sta bralce obveščala o vseh pomembnih dogodkih in sicer vselej v prekmurščini, za ohranitev katere je bila borba med evangeličani vedno živa.

Konkretno Evangeličansko cerkveno občino Križevci pa si je za preučitev izbrala Tadeja Sapač. Pri tem se je naslonila na najstarejše matične knjige za obdobje med letoma 1784 do 1800, z obdelavo in analizo katerih je predstavila delček evangeličanske zgodovine in podala konkretno podobo življenja ljudi na Goričkem konec 18. stoletja. Podatke iz matičnih knjig je ponazorila tabelarno in s pomočjo grafov, za vsako matično knjigo (krstno, pokopno oziroma mrliško in poročno) posebej, samo razpravo pa popestrila z najpogosteje zapisanimi priimki po krajih v okviru cerkvene občine Križevci.

Dejan Horvat se je posvetil Ivanu Jeriču kot dušnemu pastirju po drugi svetovni vojni. Na podlagi korespondenc med Jeričem in sombotelskim škofom ter drugih je Horvat Jeriča poskušal osvetliti kot osebnost, predvsem pa njegovo vlogo in pomen v povojnem času. Jerič je tako izpostavljen kot generalni vikar, ki poskrbi za izpraznjene prekmurske župnije, njegovo prizadevanje za verski tisk, čas aretacije in obsodbe na štiri leta zapora, potem čas, ko je bil lavantinski škof Ivan Jožef Tomažič znova imenovan za apostolskega administratorja Prekmurja in Jeričevo pastoralno delovanje v Turnišču po odpustitvi iz zapora. Izstopa predvsem Jeričev boj za verski tisk, saj verniki v Prekmurju ves čas vojne niso imeli nobenega verskega tiska v knjižni slovenščini.

V prispevku *Razumevanje pomurske kulturne krajine v obdobju baroka* Oskar Habjanič bralcu odkriva kulturno krajino, ki se v obdobju baroka v primerjavi